

Grzegorz Hryciuk
Uniwersytet Wrocławski
ORCID [0000-002-4108-2992](https://orcid.org/0000-002-4108-2992)

Nauki historyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza/ Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki w latach 1939–1945

Choć już początek kadencji nowych władz Uniwersytetu Jana Kazimierza (UJK) 1 września 1939 r. odbywał się w dramatycznych okolicznościach agresji Niemiec na Rzeczypospolitą, to rozpoczęcie zajęć dydaktycznych w nowym roku akademickim w październiku 1939 r. przebiegało w sytuacji zupełnej katastrofy militarnej Polski, okupacji całego terytorium państwa przez III Rzeszę (z symbolicznym współuczestnictwem Słowacji) i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) (z niewielkim współudziałem Litwy). Lwów i jego Uniwersytet znajdowały się w swoistym punkcie zawieszenia między stanem dotychczasowym a zapowiadaną przez okupacyjne władze radzieckie reorganizacją oznaczającą, jak się spodziewano, bądź utworzenie dwóch uczelni – ukraińskiej obok polskiej, bądź jednej – wspólnej ukraińsko-polskiej.

Zgodnie z pierwotnymi intencjami władz radzieckich zawartymi w koncepcji reorganizacji całego systemu szkolnictwa na tzw. Ukrainie Zachodniej z 30 września 1939 r. UJK miał ulec daleko idącym przekształceniom struktury wewnętrznej i stać się uczelnią polsko-ukraińską składającą się z pięciu wydziałów, z tego czterech podzielonych na oddziały polski i ukraiński oraz nastawionego wyłącznie na kształcenie w nowo proklamowanym języku państwowym – ukraińskim Wydziału Prawa (Сливка, відп. ред. 1995: 56–57).

Niebawem projekt ten został zmodyfikowany. Ustępstwa pod adresem ludności polskiej wkrótce okazały się zbędne. Uniwersytet miał funkcjonować jako placówka ukraińska, co znalazło swoje odzwierciedlenie w nieoficjalnej pierwszej nazwie zreorganizowanej uczelni – Państwowy Uniwersytet Ukraiński im. Iwana Franki (LNUIF)¹.

¹ Zarządzenie ówczesnego rektora M. Marczenki z 18 października 1939 r. skierowane było do Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu, ale Zarządzenie Wszechzwiązkowego Komitetu ds. Szkół Wyższych

Dla Wydziału Humanistycznego proces ten oznaczał zmiany organizacyjne i personalne: w pierwszej kolejności wyodrębnienie zakładów historycznych w odrębny Wydział Historyczny, zatrudnienie grupy znanych i wyróżniających się pewnym dorobkiem naukowym historyków ukraińskich, najczęściej pracujących dotychczas w charakterze nauczycieli gimnazjalnych, czystkę zastanej kadry dydaktycznej w zdecydowanej większości narodowości polskiej, a w dalszej perspektywie uzupełnienie składu skierowanymi do Lwowa wykładowcami z centralnej i wschodniej Ukrainy.

Co interesujące sowietyzacją i ukrainizacją Uniwersytetu Lwowskiego (po zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną niemal automatycznie zrezygnowano w przestrzeni publicznej z patronatu Jana Kazimierza) miał się zająć od połowy października 1939 r. Mychajło Marczenko (ukr. Михайло Марченко) (1902–1983), historyk z wykształcenia, młodszy pracownik naukowy i – co ważniejsze – sekretarz organizacji partyjnej w Akademii Nauk Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (AN USRR) (szerzej: Redzik 2015: 942–946; Hnatiuk 2016: 239–287).

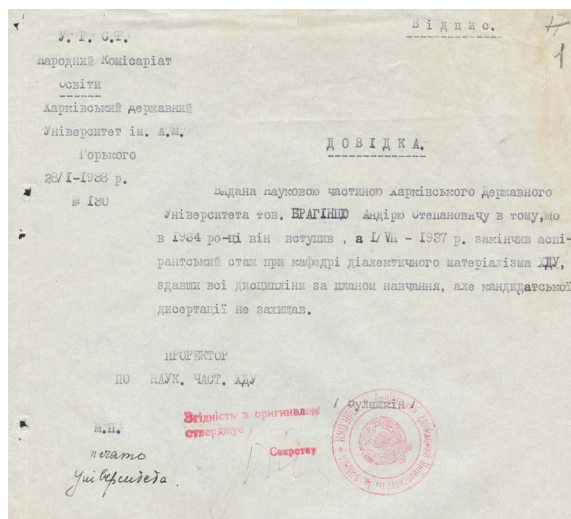
Początkowo – w październiku 1939 r. – dziekanem Wydziału Humanistycznego w miejsce dotychczasowego został znany naukowiec ukraiński Wasyl Simowycz (ukr. Василь Сімович) (1880–1944)². W listopadzie jednak nastąpiło wyodrębnienie Wydziału Historycznego. Na jego czele stanął, wyznaczony jeszcze w październiku 1939 r. przez Komitet Centralny Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy (KC KP(b)U), Andrij Brahineć (ukr. Андрій Брагінець) (1903–1963)³, który czuwać miał nad kwestiami przekształceń strukturalnych oraz personalnych. Zgodnie z pismem zastępcy przewodniczącego Wszechzwiązkowego Komitetu ds. Szkół Wyższych Aleksieja Gagarina (ros. Алексей Гагарин) (1895–1960) z 28 listopada 1939 r. Brahineć objąć miał obok funkcji dziekana także stanowisko kierownika nowo powołanej Katedry Marksizmu-Leninizmu na LNUiF. Mimo obowiązków administracyjnych Brahineć zobowiązany był do odbywania 6 godzin wykładów tygodniowo w trzech dwugodzinnych cyklach. O wadze misji Brahincia świadczyły także uprzywilejowane warunki zatrudnienia (mimo braku stopnia zawodowego i naukowego) otrzymywać miał pensję profesorską powiększoną o 50% z racji sprawowania funkcji dziekana. Brahineć, podobnie jak rektorzy z lat 1939–1941: M. Marczenko i później Heorhij Byczenko (ukr. Георгій Биченко) (1900–1942), był typowym stalinowskim „wydwiżeniem”, mającym odpowiednie pochodzenie społeczne i pozbawiony poważniejszych kompromitujących i dyskredytujących zachowań staż komsomolski i partyjny. A. Brahineć urodził się 1 grudnia 1903 r. we wsi Mali Kaniwci (ukr. Малі Канівці,

przy Radzie Komisarzy Ludowych ZSRR z 1 grudnia 1939 r. o zmianie nazwy przemianowało UJK na Lwowski Państwowy Uniwersytet ZSRR, któremu następnie w styczniu 1940 r. zmieniono nazwę na Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki (Redzik 2015: 930–932).

² ALNUiF, z. P_119, op. 1, spr. 168, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_168_66642](#).

³ ALNUiF, z. P_119, op. 1, spr. 22, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_22_66720](#).

obecnie obwód czerkaski, Ukraina) i od 5 kwietnia 1926 r. był członkiem partii bolszewickiej. W latach 1929–1934 studiował filozofię w Charkowie na (późniejszym) Charkowskim Uniwersytecie Państwowym im. M. Gorkiego, od 1934 do 1937 r. na tym samym uniwersytecie odbył staż aspirancki (studia doktoranckie) wprawdzie zakończony, ale nie ukoronowany do jesieni 1939 r. obroną pracy doktorskiej (kandydackiej).

Il. 1. Odpis zaświadczenia wystawiony dla Andrija Brahincia przez Charkowski Uniwersytet Państwowy im. M. Gorkiego (1938)

Nie przeszkodziło to jednak Brahinciowi, będącemu jedynie wykładowcą filozofii, być od 1937 do 1939 r. kierownikiem Katedry Materializmu Dialektycznego, a od 1939 r. kierownikiem Katedry Marksizmu-Leninizmu. Od momentu skierowania go do Lwowa kariera dydaktyczno-naukowa (mimo braku publikacji naukowych) nowego dziekana wyraźnie przyspieszyła. Najpierw na mocy decyzji Wyższej Komisji Atestacyjnej Wszechzwiązkowego Komitetu ds. Szkół Wyższych przy Radzie Komisarzy Ludowych ZSRR z 29 grudnia 1939 r. otrzymał tytuł naukowy docenta w Katedrze Marksizmu-Leninizmu. Dwa tygodnie później w trakcie 10-dniowego urlopu (od 7 do 17 stycznia 1940 r.) zdążył nie tylko sprowadzić swoją rodzinę do Lwowa, ale równocześnie 11 stycznia 1940 r. na Charkowskim Uniwersytecie Państwowym obronić pracę doktorską z zakresu filozofii, która była uwieńczeniem jego aspirantury. Od tej pory aż do czerwca 1941 r. Brahinec sprawował na Uniwersytecie Lwowskim obie funkcje administracyjno-naukowe, nosząc dumny tytuł „pełniącego obowiązki profesora”⁴. Okrutną, choć dość stereotypową, charakterystykę Brahincia zamieściła na kartach swoich wspomnień Karolina Lanckorońska:

Gdzieś w lutym 1940 zjawił się nowy dziekan naszego Wydziału Historycznego prof. Brachyneć. W futrzanej czapie, w butach silnie łożem pachnących przyjął mnie w dzie-

⁴ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 22, k. 5, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_22_66720&view=single&p=10](https://auwr.ua/001_P_119_0_1_22_66720&view=single&p=10).

kanacie i zlecił mi kurs ogólny pt. „Barok, renesans, renesans, barok”. Ten dziwny tytuł najprawdopodobniej pochodził stąd, że mój nowy szef, nie był pewien, które z tych dwóch słów należy wymienić najpierw. [...] Towarzysz Brachyнець nie znał też podobno liter łacińskich, w każdym razie nie nigdy nie przeczytał przez cały okres swego dziekanatu, co by było tymi literami napisane. Były mu one zresztą zupełnie niepotrzebne, skoro był profesorem leninizmu i stalinizmu. (Lanckorońska 2001: 27)

Il. 2. Iwan Krypjakewycz

Il. 3. Markijan Smiszko

Wśród przyjętych jeszcze w październiku 1939 r. do pracy na Wydziale Humanistycznym naukowców ukraińskich wyróżniał się ceniony znawca historii Lwowa Iwan Krypjakewycz (ukr. Іван Крип'якевич) (1886–1967)⁵, który na stanowisku profesorskim zatrudniony został 24 października 1939 r. (zob. Skład UJK: 1938/39; Biedrzycka 2022: 227–229).

Innym wybitnym naukowcem ukraińskim, który został przyjęty na Uniwersytet i przejął po Edmundzie Bulandzie (1882–1951)⁶ Katedrę Archeologii, był Jarosław Pasternak (ukr. Ярослав Пастернак) (1892–1969)⁷. Po aresztowaniu we wrześniu 1939 r. Leona Kozłowskiego (1892–1944)⁸ Katedrę Prehistorii objął adiunkt Markijan Smiszko (ukr. Маркіян Смішко, w DALO jako Marcyan Śmiszko)⁹ (1900–1981)¹⁰.

Do połowy grudnia 1939 r. zajęcia na Uniwersytecie w znacznej mierze w starym składzie osobowym – choć ze zmienioną w poważnym stopniu grupą studenczką – prowadzone były według przedwojennych zasad. Przykładowo: do grudnia 1939 r. Bronisław Włodarski (1895–1974)¹¹ prowadził nadal wykład „Historiografia średniowieczna ze szczególnym uwzględnieniem Europy środkowej i wschodniej”¹². Barwnie atmosferę wykładów jesienią 1939 r. opisała Karolina Lanckorońska:

⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 230, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_230_66612](#).

⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 174, [AUWR_UA_000_26_0_5_174_51671](#).

⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 141, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_141_66657](#).

⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 891, [AUWR_UA_000_26_0_5_891_56833](#).

⁹ W nowej rzeczywistości stosowano już ukraiński zapis imienia i nazwiska. Tak samo było w przypadku nazwiska i imienia Jana Starczuka i Róży Smereczyńskiej-Szul.

¹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1758, [AUWR_UA_000_26_0_5_1758_56684](#).

¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 274, [AUWR_UA_000_26_0_5_274_51650](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 35, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_35_66712](#).

¹² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 35, k. 5, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_35_66712&view=single&p=8](#).

„Wszyscy mają wyklądać”, brzmiało polecenie. Wykładałam i ja. Zespół słuchaczy był dość osobliwy. Polskiej młodzieży męskiej nie było ani śladu, ukrywała się, uczniowie przychodzili pojedynczo do naszych mieszkań po książki i po wskazówki do dalszej pracy. Na wykłady chodziły dawne słuchaczki, które twierdziły, że godziny spędzone ze mną ułatwiały im jakoś przetrwanie, oraz słuchacze nowi, narodowości niepolskich, przysłani przez nowe władze. Ponieważ, według dawnego planu, wykładałam najspokojniej w świecie malarstwo sienneńskie XIV w., biedni ci przybysze odsiadali godziny bezradnie, wpatrzeni nie w przezrocza na ekranie, tylko w pustkę gdzieś przed siebie. A przychodzić musieli, bo kontrolowano nas wszystkich ściśle. Nieraz zasypiali i akompaniowali mojemu wykładowi rytmicznym chrapaniem, podczas gdy ja starałam się tłumaczyć, kim był Simone Martini, przyjaciel Petrarke... (Lanckorońska 2001: 24)

Prawdziwa rewolucja organizacyjna i personalna dokonała się w styczniu 1940 r., choć zapowiadającym ją pomrukiem była masowa akcja wypełniania ankiet personalnych i sporządzania życiorysów w ostatniej dekadzie grudnia 1939 r. Podlegali jej zarówno mianowani pracownicy naukowcy Uniwersytetu, jak i osoby prowadzące zajęcia zlecone: zatrudnieni jako wykładowcy docenci lub profesorowie tytularni. Obdarzony 8 stycznia 1940 r. nowym patronem Uniwersytet Lwowski przystąpił do pracy po reorganizacji już 15 stycznia jako radziecki WUZ (BY3 – ros. Высшее учебное заведение). W przypadku Wydziału Historycznego oznaczało to przejście na system katedr, dostosowany do panującego w ZSRR, a wynikającego z założeń materializmu historycznego w ujęciu stalinowskim, zawartym w rozdziale czwartym *Krótkiego kursu historii WKP(b)* napisanego (lub co najmniej autoryzowanego) przez samego Józefa Stalina, podziału na epoki historyczne w kompletnie odmienionym składzie osobowym. W miejsce Zakładu Prehistorii powstała Katedra Historii Społeczeństwa Przedklasowego, Zakład Archeologii Klasycznej przekształcono w Katedrę Archeologii i Kultury Materialnej, Zakład Historii Starożytnej w Katedrę Historii Starożytnego Świata, Zakład Nauk Pomocniczych Historii przekształcono – tymczasowo – w Katedrę Nauk Pomocniczych Historii, Zakład Historii Powszechnej Średniowiecznej w Katedrę Historii Wieków Średnich, Zakład Sztuki Polskiej i Wschodnioeuropejskiej w Katedrę Historii Sztuki. Na nowym ukraińskim Uniwersytecie nie było już miejsca na Zakład Historii Polski – w jego miejsce powstała Katedra Historii Ukrainy, zaprzepaszczonego dorobek lwowskiej szkoły historii gospodarczej, rozwiązując Zakład Historii Społecznej i Gospodarczej. Dopiero w kwietniu funkcjonować zaczęła Katedra Historii Nowożytnej w miejsce Zakładu Historii Powszechnej Nowożytnej, natomiast w styczniu 1940 r. utworzono Katedrę Historii Narodów ZSRR (Redzik 2015: 955–956).

Ofiarą ankietyzacji przeprowadzonej w grudniu 1939 r. padła, jak się wydaje, większość przedwojennych pracowników naukowych zarówno zatrudnionych na stałe, jak i wykładających czy prowadzących zajęcia na Wydziale Historycznym. Spośród osób, które nie otrzymały zgody na przedłużenie pracy na Uniwersytecie, byli: Ludwik Bazyłow

(w DALO jako Ludwik Bazylów) (1915–1985)¹³, Franciszek Bujak (1875–1953)¹⁴, Łucja Charewicz (Charewiczowa) (1897–1943)¹⁵, Zbigniew Ciekliński (1905–1982)¹⁶, Mieczysław Gębarowicz (1893–1984)¹⁷, Kazimierz Hartleb (1886–1951)¹⁸, Stanisław Hoszowski (1904–1987)¹⁹, Stefan Inglot (1902–1994)²⁰, Karolina Lanckorońska (1898–2002)²¹, Aleksandra Majerska (1900–?)²², Ewa Maleczyńska²³ (1900–1972)²⁴, Karol Maleczyński (1897–1968)²⁵, Czesław Nanke (1883–1950)²⁶, Kazimierz Tyszkowski (1894–1940)²⁷, Bronisław Włodarski.

Pozbywając się dotychczasowych pracowników, uczelnia nie zawsze wywiązywała się należycie ze swoich zobowiązań, jak w przypadku Aleksandry Majerskiej zatrudnionej do stycznia 1940 r. w Katedrze Historii Sztuki. W dniu 30 stycznia 1940 r. skierowała ona do dziekana Wydziału Historycznego pismo, w którym prosiła

o zarządzenie wypłacenia [...] należnych poborów asystenckich. A to zaległych 25% z pensji grudniowej 1939 oraz pensję za styczeń b.r. do 21 wraz z dwutygodniową odprawą. Prośbę swoją uzasadniam tym, że przez cały ten czas pracowałam w Zakładzie Historii Sztuki w pełnym wymiarze godzin a formalnie wypowiedział mi posadę asystentki Dziekan Wydziału Historycznego dnia 21 stycznia b.r.²⁸.

¹³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 48, [AUWR_UA_000_26_0_5_48_49135](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 434, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_434_66590](#).

¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 185, [AUWR_UA_000_26_0_5_185_51669](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 26, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_26_53882](#).

¹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1980, [AUWR_UA_000_26_0_5_1980_56622](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 197, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_197_53813](#).

¹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2023, [AUWR_UA_000_26_0_5_2023_62799](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 595, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_595_66454](#).

¹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 394, [AUWR_UA_000_26_0_5_394_51621](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 42, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_42_53875](#).

¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 379, [AUWR_UA_000_26_0_5_379_51624](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 40, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_40_53877](#).

¹⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 53, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_53_53871](#).

²⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 769, [AUWR_UA_000_26_0_5_769_51597](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 74, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_74_53862](#).

²¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1140, [AUWR_UA_000_26_0_5_1140_56780](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 415, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_415_53800](#).

²² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 524, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_524_66511](#).

²³ W DALO zachowała się teżteczka osobowa Ewy Maleczyńskiej pod jej panińskim nazwiskiem Szwieger.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2103, [AUWR_UA_000_26_0_5_2103_62775](#).

²⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1179, [AUWR_UA_000_26_0_5_1179_56774](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 113, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_113_66670](#).

²⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1180, [AUWR_UA_000_26_0_5_1180_56773](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 114, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_114_53851](#).

²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1330, [AUWR_UA_000_26_0_5_1330_56753](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 126, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_126_53842](#).

²⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1917, [AUWR_UA_000_26_0_5_1917_56642](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 189, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_189_53818](#).

²⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 524, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_524_66511&view=single&p=9](#).

Proces zwalniania mógł się przeciągnąć nawet do wiosny, jak w przypadku Karoliny Lanckorońskiej, która otrzymała wypowiedzenie dopiero 10 kwietnia 1940 r. (Lanckorońska 2001: 50–51).

Nieprzyjęci do pracy naukowcy nierzadko kontynuowali lub podejmowali pracę w szkołach średnich jako nauczyciele, m.in. Ewa Maleczyńska, Ludwik Bazyłow, Bronisław Włodarski, dla innych przystąpią stały się biblioteki (w których zresztą część pracowała już przed wojną), np. dla Karola Maleczyńskiego – biblioteka Instytutu Historii Akademii Nauk USRR, czy dla Stefana Inglota, Kazimierza Hartleba, Mieczysława Gębarowicza – Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka im. Wasyla Stefanyka, czyli przemianowany w 1940 r. dawny Zakład Narodowy im. Ossolińskich (ZNIo, zwany też Ossolineum). Karolina Lanckorońska i Łucja Charewicz, jako zagrożone aresztowaniem (ze względu na pochodzenie społeczne, koneksje rodzinne, działalność przedwojenną lub zaangażowanie w konspirację antyradziecką), w 1940 r. zdecydowały się przenieść do niemieckiej strefy okupacyjnej (Lanckorońska 2001: 50–51).

Przedłużenia zatrudniania doczekała się nieliczna tylko grupa dawnych pracowników naukowych UJK. Wśród profesorów, dotychczasowych kierowników Zakładów, byli to Teofil Modelski (1881–1967)²⁹ i Władysław Podlacha (1875–1951)³⁰, ponadto Kazimierz Majewski (1903–1981)³¹, Marian Haisig (1908–1996)³². Edmund Bulanda początkowo pozostał w gronie pracowników Wydziału Historycznego, jednak 15 listopada 1940 r. „nakazem” rektora nr 325 został przeniesiony na Wydział Filologiczny jako wybitny znawca świata antycznego³³ (Redzik 2015: 955). Spośród naukowców pochodzenia ukraińskiego byli to wcześniej wspomniany Markijan Smiszko i Iwan Starczuk (ukr. Іван Старчук, w DALO jako Jan Starczuk (1894–1950)³⁴ z Zakładu Archeologii i Roza Smereczynska-Szul (ukr. Роза Смеречинська-Шуль, w DALO jako Róża Smereczynska-Szul) (1911–?)³⁵, która zadeklarowała narodowość ukraińską, mimo wyznania rzymskokatolickiego. Przypadek Smereczynskiej-Szul był dość symptomatyczny. W dniu 28 czerwca 1939 r. z wynikiem ledwie dostatecznym obroniła pracę magisterską „Aleksander Nowakowski na tle impresjonizmu polskiego”, a trzy tygodnie później na wniosek W. Podlachy została zatrudniona jako asystentka w Katedrze Historii Sztuki. W styczniu

²⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1276, [AUWR_UA_000_26_0_5_1276_56758](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 125_a, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_125_A_60745](#).

³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1527, [AUWR_UA_000_26_0_5_1527_56732](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 239, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_239_66610](#).

³¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1154, [AUWR_UA_000_26_0_5_1154_56779](#).

³² DALO, z. 26, op. 5, spr. 340, [AUWR_UA_000_26_0_5_340_51636](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 462, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_462_66566](#).

³³ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 325, 15 XI 1940, DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.72.

³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1802, [AUWR_UA_000_26_0_5_1802_56674](#).

³⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1757, [AUWR_UA_000_26_0_5_1757_56685](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 579, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_579_66467](#).

1940 r. na mocy „nakazu” 117, par. 12 rektora Uniwersytetu została starszym laborantem przy Katedrze Historii Sztuki. 15 marca 1940 r. awansowała, obejmując stanowisko asystenta i kierownika Gabinetu Historii Sztuki. Jednocześnie będąc najprawdopodobniej osobą zaufania nowych radzieckich władz uczelni, od 1 lutego 1940 r. do 15 maja 1940 r. była pomocnikiem dziekana Wydziału Historycznego³⁶.

Losy Mariana Haisiga były modelowym wręcz przykładem sposobu podejścia nowych władz do młodego, zdolnego, niezaangażowanego wcześniej politycznie naukowca. Haisig, pracujący od 1935 r. jako asystent starszy w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii, w styczniu 1940 r. został odsunięty od pracy dydaktycznej i zatrudniony jako starszy laborant w Katedrze Historii Wieków Średnich i Nauk Pomocniczych Historii. Z dniem 1 listopada 1940 r. ze względu na redukcję etatów został wyznaczony na stanowisko kierownika Gabinetu Nauk Pomocniczych Historii przy Katedrze Historii Wieków Średnich (z dotychczasową pensją, jednak opłacaną z innych środków), a następnie 1 grudnia przeniesiony na stanowisko bibliotekarza Katedry³⁷. 12 marca 1941 r. Haisig skierował podanie do rektora Uniwersytetu o zatrudnienie go na wakujące stanowisko docenta Katedry Historii Wieków Średnich lub laboranta w Katedrze Historii Krajów Kolonialnych i Zależnych. Podanie M. Haisiga otrzymało pozytywną opinię zwierzchnika, który oceniał go jako pracownika bardzo sumiennego, cały czas czynnego naukowo³⁸. Mimo pochlebnej oceny przełożonego Haisig nie tylko nie został zatrudniony na bardziej prestiżowym stanowisku, ale 27 marca 1941 r. w ogóle zwolniony z pracy w związku z niepełnym obciążeniem dydaktycznym Katedry i skierowany do dyspozycji Lwowskiego Obwodowego Wydziału Oświaty Ludowej³⁹.

Równie skomplikowane, choć w odróżnieniu od M. Haisiga, zakończone swoistym happy endem okazały się losy jednego z najznakomitszych profesorów lwowskich Franciszka Bujaka. Mimo chronicznych problemów z liczebnością studentów, a więc z pensjami dla pracowników dydaktycznych oraz liczbą etatów, profesor Bujak decyzją nowego (jeszcze wówczas pełniącego obowiązki) rektora H. Bycenki został 12 listopada 1940 r. przywrócony do pracy na stanowisku profesorskim (ale jako pełniącego obowiązki profesora!), i to z datą zatrudnienia od 1 września 1940 r.⁴⁰ Pod koniec marca 1941 r. ze względu na brak obciążeń w Katedrze Wieków Średnich Bujaka przeniesiono na pół

³⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 579, k. 6 verso, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_579_66467&view=single&p=8](#).

³⁷ Decyzje w obu sprawach zostały podjęte formalnie *post factum*, bo 18 listopada i 6 grudnia 1940 r. Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k.73.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 343 z 6 XII 1940 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 88.

³⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 462, k. 37, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_462_66566&view=single&p=46](#).

³⁹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 81 z 27 III 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.158.

⁴⁰ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 321 z 12 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.64.

etatu, ale po niespełna trzech tygodniach – niewykluczone, że ze względów politycznych – przywrócono mu cały etat⁴¹.

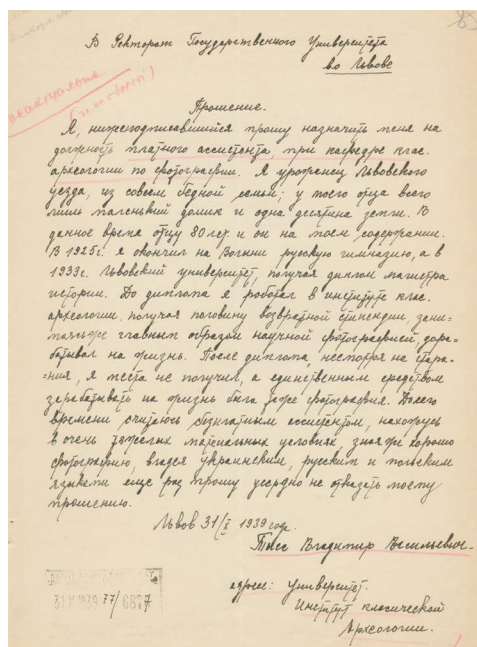
Stosunkowo najwięcej szczęścia miał zatrudniony przed wojną w Zakładzie Historii Powszechnej Średniowiecznej jako asystent starszy Jan Kropp (1903–1960)⁴², który został starszym laborantem w Katedrze Historii Wieków Średnich do połowy listopada 1940 r., gdy w ramach redukcji etatów zdegradowano go do funkcji laboranta⁴³.

W miejsce zwolnionych pracowników naukowych na uczelni od stycznia 1940 r. zaczęli pojawiać się nowi – po części wywodzący się spośród mieszkańców tzw. zachodnich obwodów USRR, po części przybysze z centralnej i wschodniej Ukrainy – kierowani tu przez odpowiednie instancje partyjne w celu zapewnienia prawomyślnej i zaufanej obsady tego politycznie ważnego kierunku.

Jedynym z absolwentów dawnego C.K. Uniwersytetu imienia Cesarza Franciszka I, jeszcze z czasów austriackich, który objął wyższe stanowisko na Wydziale Historycznym, był Omelian Terlecki (ukr. Омелян Терлецький) (1873–1958)⁴⁴. Urodzony 2 grudnia 1873 r. w Kramarzówce (pow. jarosławski) studiował w latach 1892–1896 we Lwowie

historię i geografę, a następnie pracował jako nauczyciel (z tytułem profesora gimnazjalnego) w szeregu szkół średnich aż do końca lat 30. XX w. 13 stycznia 1940 r. został zatrudniony (miał wówczas ponad 66 lat) jako starszy wykładowca w Katedrze Wieków Średnich. Z czasem objął funkcję pełniącego obowiązki kierownika tej Katedry.

Z Galicji Wschodniej wywodziło się też kilkoro młodszych pracowników przyjętych w pierwszych miesiącach 1940 r. bądź w kolejnych na niższe stanowiska służbowe na Wydziale Historycznym. 13 lutego 1940 r. stanowisko laboranta w Katedrze Archeologii objął Wołodymyr Tyss (ukr. Володимир Тисс) (1903–1960)⁴⁵, Ukrainiec, urodzony 20 sierpnia 1903 r. w Jaryczowie Nowym (obwód lwowski),

Il. 4. Prośba Wołodymyra Tyssa o przyjęcie na stanowisko asystenta (1939)

⁴¹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 80 z 27 III 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.166.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 101 z 14 IV 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.158.

⁴² DALO, z. 26, op. 5, spr. 977, [AUWR_UA_000_26_0_5_977_56820](#).

⁴³ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 15 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.73.

⁴⁴ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 181, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_181_66634](#).

⁴⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 588, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_588_66459](#).

absolwent studiów na UJK w latach 1927–1933, pracujący wcześniej jako nauczyciel w szkołach średnich⁴⁶. Na przełomie stycznia i lutego 1940 r. zatrudniony został jako laborant w Katedrze Historii Starożytnego Świata Ire Bleich (1913–?)⁴⁷, narodowości żydowskiej, urodzony 2 grudnia 1913 r. we Lwowie, będący w chwili zatrudnienia jeszcze studentem IV roku historii. Bleich pracował po ukończeniu szkoły średniej przez 10 lat jako nauczyciel prywatny. Jego atutem była deklarowana dobra znajomość – obok języka ukraińskiego i polskiego – także żydowskiego, niemieckiego i włoskiego, słabsza – angielskiego⁴⁸. W 1940 r. jako starszy laborant w Katedrze Historii Starożytnego Świata zatrudniony został Ołeksandr Dombrowski (ukr. Олександр Домбровський) (1914–2014)⁴⁹. Urodzony 8 września 1914 r. we Lwowie, w latach 1934–1939 studiował na Wydziale Humanistycznym UJK. Po krótkim epizodzie pracy w żydowskiej szkole średniej jako nauczyciel języka ukraińskiego zatrudniony został na Wydziale Historycznym LNUIF. Jesienią 1940 r. na fali redukcji etatów Dombrowskiego zdegradowano ze stanowiska starszego laboranta na laboranta⁵⁰.

Spśród absolwentów Uniwersytetu Lwowskiego i doktorów UJK został zatrudniony na stanowisku docenta w Katedrze Archeologii także Daniel (Dan) Lusthaus (?–?), który w 1941 r. miał być jednym z członków ekspedycji archeologicznej do Kryłosu w ówczesnym województwie stanisławowskim (ukr. Крилос, dziś obwód iwanofrankiwski, Ukraina)⁵¹.

Proces przyjmowania nowych pracowników trwał przez cały rok 1940 i początek 1941. W pierwszej połowie 1941 r. stanowisko starszego laboranta w Katedrze Historii Narodów ZSRR objęła Wołodymyra Perejma-Mychajłowa (ukr. Володимира Перейма-Михайлова) (1902–?)⁵². Urodzona 1 maja 1902 r. we Frysztaku (powiat strzyżowski) Ukrainka była absolwentką UJK. W 1931 r. otrzymała dyplom magistra filozofii. Na Uniwersytet przeniosła się z posady szefa gabinetu metodycznego przy Podhajeckim Rejonowym Wydziale Oświaty Ludowej⁵³.

⁴⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 588, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_588_66459&view=single-&p=10](#).

⁴⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 439, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_439_66585](#).

⁴⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 439, k. 2, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_439_66585&view=single-&p=5](#).

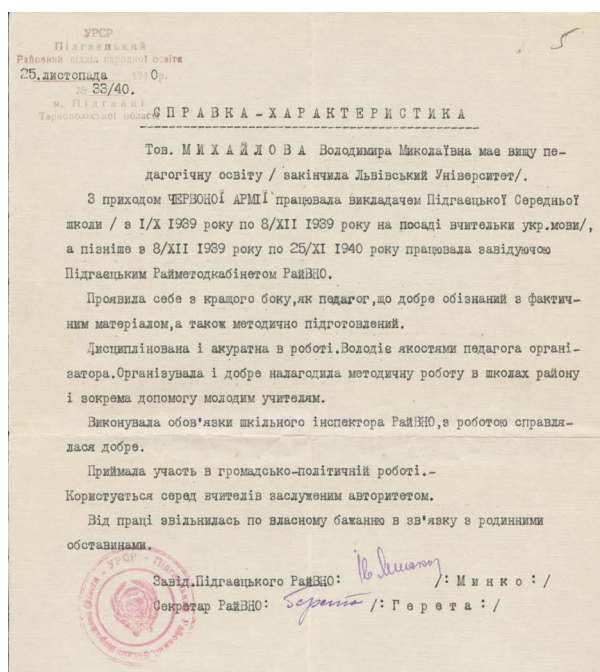
⁴⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 485, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_485_66546](#).

⁵⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 485, k. 1, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_485_66546&view=single-&p=3](#).

⁵¹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 154 z 31 V 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.191.

⁵² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 554, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_554_66487](#).

⁵³ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 544, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_554_66487&view=single-&p=11](#).

II. 5. Charakterystyka Wołodymyry Perejmy-Mychajłowej (1940)

Postać o znacznie większym znaczeniu, biorąc pod uwagę zarówno jej losy przedwojenne, jak i powojenne, była Helena Michnik (1903–1969)⁵⁴, która od 8 września do 15 listopada 1940 r. pracowała jako starszy preparator w Katedrze Historii Nowożytnej, a 15 listopada 1940 r. została asystentem w Katedrze Historii Nowożytnej. Urodzona 19 lipca 1903 r. w Krakowie Helena Michnik była absolwentką Uniwersytetu Jagiellońskiego z 1926 r. i legitymowała się stopniem doktora oraz magistra filozofii. Jej przedwojenną karierę nauczycielską przerwała aktywna działalność w ruchu komunistycznym i dwa aresztowania. Helena Michnik w 1939 r. uciekła do Lwowa i tam początkowo (od stycznia do marca 1940 r.) pracowała w jednym z Zarządów Domów, a następnie ukończyła w sierpniu 1940 r. kursy pedagogiczne, które dawały jej prawo do nauczania historii w klasach od V do VII⁵⁵.

Przynależność do ruchu komunistycznego zadecydowała także o zatrudnieniu na Wydziale Historycznym w styczniu 1941 r. Stefana Rudniańskiego (1887–1941),⁵⁶ i to w momencie dokonywania znacznych redukcji kadry naukowej na Uniwersytecie. Jako pełniący obowiązki docenta został przyjęty 1 stycznia 1941 r. do pracy w Katedrze Wieków Nowych, z zaliczonym 11-letnim stażem i uposażeniem 900 rubli⁵⁷.

⁵⁴ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 532, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_532_66503](#).

⁵⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 532, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_532_66503&view=single-
&p=10](#).

⁵⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 160, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_160_53829](#).

⁵⁷ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 21 z 25 I 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 116.

Daleko istotniejsze z punktu widzenia funkcjonowania Wydziału Historycznego było zatrudnienie pracowników przybyłych ze wschodu. Objęli oni nie tylko ważne stanowiska funkcyjne, ale prowadząc wykłady, przeszczepiali na grunt lwowski formy i treści radzieckiej dydaktyki oraz nauki historycznej.

Wśród nowych katedr, które powstały w 1940 r., jedną z najważniejszych była Katedra Historii Narodów ZSRR, na której czele stanął oddelegowany z Kijowa Wasyl Oseczynski (ukr. Василь Осечинський) (1904–1981)⁵⁸, będący docentem i do 1940 r. wykładowcą historii ZSRR na prestiżowym Kijowskim Uniwersytecie Państwowym. Oseczynski, urodzony 21 lipca 1904 we wsi Hryszivci (ukr. Гришівці; obwód winnicki), charakteryzował się nienaganną postawą polityczną jako członek partii bolszewickiej od 1926 r. Po ukończeniu w latach 1928–1932 kijowskiego Instytutu Oświatowego i zdobyciu profesji wykładowcy historii był w latach 1932–1938 lektorem (wykładowcą) historii w Wyższej Komunistycznej Szkole Rolniczej, równocześnie kierując Katedrą Historii na tej uczelni. W tym czasie, latach 1935–1937, odbył studia aspiranckie na Kijowskim Uniwersytecie Państwowym, których ukończenie umożliwiło mu uzyskanie w 1937 r. tytułu zawodowego docenta. W 1938 r. rozpoczął pracę jak wykładowca na Kijowskim Uniwersytecie Państwowym. Skierowany na początku 1940 r. do Lwowa objął tam jako – ostatecznie – pełniący obowiązki profesora⁵⁹, mimo braku stopnia kandydackiego – Katedrę Historii Narodów ZSRR, którą kierował do 1941 r. W jego dokumentach personalnych brak informacji o jakichkolwiek (poważniejszych?) dokonaniach naukowych; dowodem dość powierzchownego przygotowania do pracy na wyższej uczelni była znajomość języków – słaba języka niemieckiego, bardzo dobra jedynie rosyjskiego i ukraińskiego⁶⁰. O pozycji Oseczynskiego w nieformalnej hierarchii władzy świadczyć może fakt, że to jemu powierzono zastępowanie dziekana Wydziału na czas wyjazdu Brahincia do Tbilisi⁶¹.

Jednym z cenniejszych – na tle jej szefa – nabytków personalnych nowej Katedry był Jewsewij Odryna (ukr. Євсей Одрин) (1913–?)⁶². Urodził się 28 kwietnia 1913 r. w Teleszówce (ukr. Телешівка; obwód kijowski) w rodzinie chłopskiej. W 1935 r. ukończył studia na Wydziale Historycznym Charkowskiego Uniwersytetu Państwowego. Od września 1935 r. wykładał historię Ukrainy na Wydziale Historycznym i Filologicznym macierzystego Uniwersytetu. W latach 1936–1939 był aspirantem przy Katedrze

⁵⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 136, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_136_66660](#).

⁵⁹ Wasyl Oseczynski rozpoczął pracę we Lwowie na stanowisku starszego wykładowcy, dopiero 29 marca 1941 roku został mianowany pełniącym obowiązki docenta.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 307 z 29 X 1940 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 43.

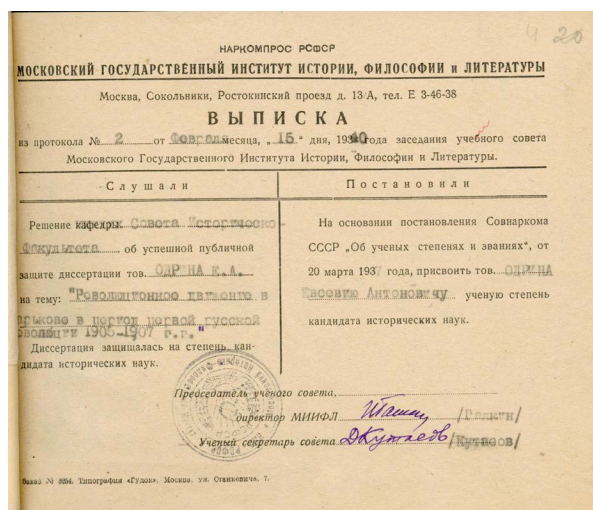
Wyciąg z zarządzenia rektora nr 84 z 29 III 1941 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 163.

⁶⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 136, k. 2, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_136_66660&view=single-&p=5](#).

⁶¹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 62 z 10 III 1941 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 150.

⁶² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 132, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_132_53841](#).

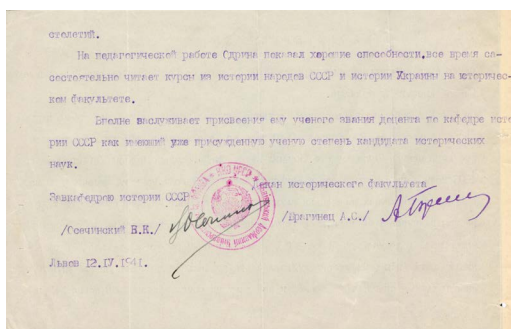
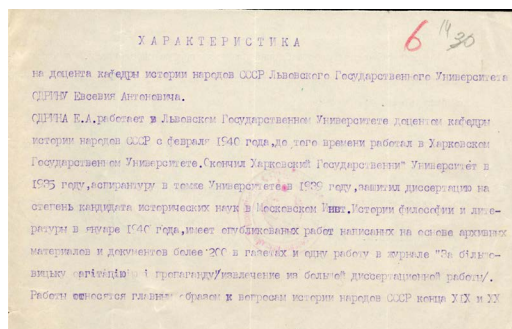
Historii Narodów ZSRR tegoż Uniwersytetu. Zwieńczeniem studiów aspiranckich była publiczna obrona pracy kandydackiej 20 stycznia 1940 r. „Ruch rewolucyjny w Charkowie w czasie pierwszej rewolucji rosyjskiej 1905–1907” przed Radą Naukową Moskiewskiego Instytutu Historii, Filozofii i Literatury.

Il. 6. Wyciąg z protokołu nr 2 z posiedzenia Rady Naukowej Moskiewskiego Instytutu Historii, Filozofii i Literatury (15 lutego 1940)

Świeżo upieczony kandydat nauk został skierowany przez Wydział Kadr NKWD USRR do Lwowa na stanowisko dyrektora Centralnego Archiwum Akt Dawnych (z dniem 9 lutego 1940 r.), a przez Ludowy Komisariat Oświaty USRR na stanowisko wykładowcy w Katedrze Historii Narodów ZSRR w LNUIF. Jako jeden z nielicznych skierowanych z terenów ZSRR pracowników naukowych mógł wykazać się publikacjami, wprawdzie tylko jedną dałoby się od biedy uznać za naukową – niewielki fragment pracy kandydackiej zamieszczony został w miesięczniku KC KP(b)U „За bolszewicką agitację i propagandę”. Do tego można było zaliczyć (do kwietnia 1941 r.) ogółem 200 artykułów prasowych powstałych na podstawie dokumentów archiwalnych, które Odryna publikował na łamach codziennej prasy radzieckiej Charkowa i Lwowa, w tym artykuły z historii tzw. Ukrainy Zachodniej w lwowskich „Czerwonym Sztandarze”, „Wilnej Ukrainie” (ukr. „Вільна Україна”), i „Leninskiej Mołodzi” (ukr. „Ленінська Молодь”). Odryna musiał się cieszyć nienaganną opinią polityczną będąc wieloletnim członkiem Komsomołu, a w latach 1932–1934 nawet przewodniczącym wydziałowej organizacji Komsomołu (WLKSM – ros. ВЛКСМ – Всесоюзный ленинский коммунистический союз молодёжи) w Charkowie. Na tle biografii niektórych innych zatrudnionych pracowników dydaktycznych z Ukrainy Wschodniej Odryna jawił się niemal jako gigant intelektualny – napisał liczącą 480 stron pracę kandydacką, opublikował jeden artykuł naukowy i szereg materiałów gazetowych, przygotowywał pracę doktorską na temat

dziejów Ukrainy Zachodniej w latach 1918–1920 (w kwietniu 1941 r. miał już ok. 200 stron), przyznawał się też do dobrej znajomości aż dwóch języków obcych – niemieckiego i polskiego. Odryna rozpoczął pracę na Uniwersytecie 10 lutego 1940 r. na stanowisku pełniącego obowiązki docenta, w latach 1940–1941 prowadził samodzielnie wykłady z historii Ukrainy i historii narodów ZSRR.

II. 7. Charakterystyka Jewsewija Odriny podpisana przez ówczesnego dziekana Andrija Brahincia (1941)

Po zwolnieniu ze stanowiska dyrektora Archiwum 25 września 1940 r. poświęcił się wyłącznie pracy naukowo-dydaktycznej na uczelni. W kwietniu 1941 r. władze Uniwersytetu podjęły starania w Wyższej Komisji Atestacyjnej w Moskwie o przyznanie tytułu naukowo-pedagogicznego docenta Odrynie, który do tej pory pracował jako „pełniący obowiązki docenta”⁶³.

Do zespołu dydaktycznego Katedry Historii Narodów ZSRR należał Ostap Chrystycz (ukr. Остап Христич) (1905–?)⁶⁴. Urodził się 20 lutego 1905 r. we wsi Czornuchy (ukr. Чорнухи, obwód połtawski, Ukraina) w rodzinie chłopca biedaka, jak skwapliwie zaznaczył w swoim życiorysie. W latach 1928–1933 studiował w Charkowskim Instytucie Oświaty Ludowej (od 1932 Charkowskim Uniwersytecie Państwowym), a następnie pracował aż do 1940 r. w średnich szkołach Charkowa. W 1940 r. został skierowany na starszego wykładowcę do Instytutu Handlu Zagranicznego we Lwowie, ale 26 stycznia 1940 r. zwrócił się z podaniem o zatrudnienie go w LNUIF jako wykładowca (lektor) historii ZSRR. Zatrudniony jako asystent, pod koniec marca 1940 r. zwracał się do dziekana Wydziału Historycznego z wnioskiem o zatrudnienie go na bardziej prestiżowym stanowisku starszego wykładowcy. Niezbyt błyskotliwy przebieg kariery pedagogicznej Chrystycza być może częściowo związany był z faktem, iż jego tylko pięcioletni staż w partii bolszewickiej skończył się w 1933 r. usunięciem w toku kolejnej czystki partyjnej w KP(b)U⁶⁵.

⁶³ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 132, k. 14 verso, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_132_53841&view=single&p=23](#).

⁶⁴ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 252, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_252_66602](#).

⁶⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 252, k. 3, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_252_66602&view=single&p=5](#).

W styczniu 1940 r. Katedrę Historii Narodów ZSRR zasilił także Andrij Szewerda (ukr. Андрій Шеверда) (1913–?)⁶⁶, urodzony 25 października 1913 r. we wsi Rohyn-ci (ukr. Рогинці, obwód sumski), świeżo wypromowany (po studiach w latach 1934–1939) absolwent Wydziału Historycznego Odeskiego Uniwersytetu Państwowego. Nim został skierowany do „zachodnich obwodów Ukrainiejskiej SRR”, w styczniu 1940 r. był przez krótki czas nauczycielem historii w klasach VIII–IX w Szkole Średniej nr 16 w Krzemieńczuku (ukr. Кременчук). Szewerda, wysłany pierwotnie do Instytutu Medycznego we Lwowie, 21 stycznia 1940 r. zwrócił się z podaniem do dziekana Wydziału Historycznego o możliwość zatrudnienia w charakterze asystenta w Katedrze Historii Narodów ZSRR, uzyskując – o czym świadczą dokumenty personalne – zgodę⁶⁷.

Pracownikiem Katedry Historii Narodów ZSRR został także w 1940 r. M. P. Senkewycz (ukr. М. П. Сенкевич) (?–?), który początkowo zatrudniony był jako asystent, a od nowego roku akademickiego 1940/41 jako starszy wykładowca. O przynależności do szczególnie zaufanej grupy nowych nabytków personalnych świadczyć może fakt (poza nagrodą rektora z okazji 23. rocznicy rewolucji październikowej), iż Senkewycz pełnił do 25 listopada 1940 r. funkcję kierownika Gabinetu Historii Narodów ZSRR, a następnie został mianowany inspektorem oddziału zaocznego Wydziału Historycznego⁶⁸.

Problematyką historii nowożytnej i najnowszej zgodnie z marksistowsko-stalinowskim schematem dziejów zajmowała się Katedra Historii Nowożytnej, na której czele stanął w kwietniu 1940 r. Andrij Skaba (ukr. Андрій Скаба) (1905–1986)⁶⁹, Ukrainiec urodzony 12 grudnia 1905 r. we wsi Choriszky (ukr. Хорішки, obwód połtawski). W latach 1930–1934 studiował na Charkowskim Uniwersytecie Państwowym. Od grudnia 1935 do września 1939 r. był wykładowcą historii nowożytnej w Charkowskim Instytucie Pedagogicznym, a od października 1937 do kwietnia 1940 r. – wykładowcą historii nowożytnej w Charkowskim Uniwersytecie Państwowym, jednocześnie od października 1936 r. do września 1939 r. odbył staż aspirancki w Katedrze Historii Nowożytnej tegoż Uniwersytetu. Skaba, podobnie jak większość innych przybyszów ze wschodu, był w latach 1925–1939 członkiem Komsomołu, by w 1940 r. dostąpić zaszczytu otrzymania legitymacji kandydackiej do partii bolszewickiej. Od kwietnia 1940 r. do czerwca 1941 r., nie mając stopnia naukowego, był on – jako pełniący obowiązki docenta – pełniącym obowiązki kierownika Katedry Historii Nowożytnej⁷⁰.

⁶⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 209, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_209_66620](#).

⁶⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 209, k. 7, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_209_66620&view=single&p=10](#).

⁶⁸ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 263 z 18 IX 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 18.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 318 z 6 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 334 z 25 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021.

⁶⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 247, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_247_66605](#).

⁷⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 247, k. 1 verso, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_247_66605&view=single&p=4](#).

W 1940 r. w strukturze Wydziału pojawiła się jeszcze jedna katedra, która jak się wydaje, miała skupiać się na dziejach świata zachodniego: Katedra Historii Krajów Kolonialnych i Zależnych. Jej kierownikiem „pełniącym obowiązki profesora” został sam nowy rektor LNUIF – Heorhij Byczenko. Urodzony w 1900 r. na Kijowszczyźnie Byczenko ukończył seminarium nauczycielskie, był także z wykształcenia inżynierem leśnikiem, w 1932 r. uzyskał nawet stopień kandydata nauk w tej dziedzinie. Jego przygoda z historią rozpoczęła się w 1936 r., gdy rozpoczął studia (aspiranturę?) w Moskiewskim Instytucie Orientalistycznym, zakończone w 1939 r. W tym samym roku podjął pracę jako docent na Uniwersytecie Kijowskim, skąd latem 1940 r. na mocy decyzji najwyższych władz partyjnych USRR skierowany został do Lwowa, by przejąć kierownictwo LNUIF od Marczenki, który utracił zaufanie swoich mocodawców (Redzik 2015: 946–948).

Osobą prawdopodobnie przybyłą ze wschodu, która miała wprowadzać studentów Uniwersytetu w arkana radzieckiej metodyki historii, był zatrudniony od 4 października 1940 r. starszy wykładowca metodyki historii I. Donec (ukr. І.Д. Донец) (?–?)⁷¹.

Także niższe stanowiska na Wydziale Historycznym obsadzano osobami, których kompetencje, a przynajmniej status formalny były dość wątpliwe. Na wiosnę 1941 r. stanowisko starszego laboranta w Katedrze Historii Sztuki objął Borys Bielski (1919–?)⁷², Żyd, urodzony w grudniu 1919 r. w Odessie, mający za sobą wprawdzie tylko trzy lata nauki w Kijowskim Instytucie Pedagogicznym, za to ośmioletni staż komsomolski (od 1933 r.).

Wśród pracowników pomocniczych zatrudnionych w Katedrach Wydziału Historycznego znaleźli się także:

W Katedrze Historii Ukrainy – Anna Mryc (ukr. Анна Мриц) (1906–?)⁷³, która 10 września 1940 r. została starszym preparatorem, ale już 1 listopada 1940 r. przeniesiono ją na stanowisko bibliotekarki w Bibliotece „Fundamentalnej” (Głównej) Uniwersytetu; O. Seniw (ukr. О. Сенів) (?–?) będący laborantem, a od 15 listopada 1940 r. starszym laborantem⁷⁴.

W Katedrze Historii Starożytnej – O. Zauer (ukr. О. Зауер) (?–?) – od 23 września 1940 r. starszy preparator, 16 listopada 1940 – laborant, następnie bibliotekarz, od 27 marca 1941 r. w dyspozycji Lwowskiego Obwodowego Wydziału Oświaty Ludowej⁷⁵.

⁷¹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 310 z 31 X 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 48.

⁷² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 435, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_435_66589](#).

⁷³ ALNUIF, z. P_119, op.1, spr. 1082, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_1082_66377](#).

⁷⁴ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 253 z 10 IX 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k.13.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 73.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 346 z 9 XII 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 90.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 81 z 27 III 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 158, 160.

⁷⁵ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 73.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 346 z 9 XII 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 90.

Wyciąg z zarządzenia rektora nr 81 z 27 III 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 158.

W Katedrze Historii Nowożytniej – A. Ejzener (ukr. А. Ейзенер) (?–?) – laborant, 15 listopada 1940 r. awans na starszego laboranta; Мухайло Кларчук (ukr. Михайло Кларчук) (1920–?)⁷⁶ starszy preparator, 15 listopada 1940 r. przeniesiony do Katedry Archeologii na stanowisko starszego preparatora⁷⁷.

W Katedrze Historii Narodów ZSRR – K. Rajszer (ukr. К. Райшер) (?–?), preparator, od 15 listopada 1940 r. na stanowisku starszego preparatora; E. Rajski (ukr. Е. Райський) (?–?) zwolniony z dniem 15 listopada 1940 r. ze stanowiska starszego laboranta i przeniesiony na posadę kartografa na Wydziale, 27 marca 1941 r. objął funkcję starszego laboranta w Katedrze Historii Krain Zależnych i Kolonialnych⁷⁸.

Posadami preparatorów, które obejmowali często młodszy pracownicy naukowcy, zaczynający swoją karierę w radzieckim szkolnictwie wyższym, zostali obdarowani w nowej rzeczywistości także dawni woźni UJK. Na przykład Andrzej Hubik (1893/1896–?)⁷⁹ starszy woźny w Zakładzie Sztuki Polskiej i Wschodnioeuropejskiej UJK został preparatorem w Katedrze Historii Sztuki i 15 listopada 1940 r. zwolniony w ramach redukcji etatów, a Leon Rewig (1899–?)⁸⁰ długoletni woźny w Zakładzie Prehistorii został preparatorem w Katedrze Archeologii do momentu swojego zwolnienia 16 listopada 1940 r.⁸¹

Po reorganizacji Uniwersytetu w styczniu 1940 r. na Wydziale Historycznym funkcjonowało osiem katedr, kierowanych głównie przez przedwojennych naukowców UJK albo przedstawicieli miejscowego ukraińskiego życia naukowego:

Historii Starożytnego Świata – Kazimierz Majewski

Historii Wieków Średnich – pełniący obowiązki Omelian Terlecki

Nauk Pomocniczych Historii – Teofil Modelski

Historii Ukrainy – Iwan Krypiakewycz

Historii Sztuki – Władysław Podlacha

Archeologii i Historii Kultury Materialnej – Jarosław Pasternak

Historii Społeczeństwa Przedklasowego – Markijan Smiszko

Historii Narodów ZSRR – Wasyl Oseczynski.

Tworzeniu nowych katedr w 1940 r. towarzyszyła likwidacja części dotychczasowych. Połączono Katedry Historii Świata Starożytnego i Historii Społeczeństwa Przedklasowego oraz Katedry Historii Wieków Średnich i Nauk Pomocniczych Historii. Jednocześnie (prawdopodobnie nie wcześniej niż w październiku 1940 r.) powołano Katedrę Historii Krajów Kolonialnych i Zależnych.

⁷⁶ ALNUIF, z. P_119, op.1, spr. 503, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_503_66314](#).

⁷⁷ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 73.

⁷⁸ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 73–74.

Wyciąg z nakazu Rektora nr 81 z 27 III 1941 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 160.

⁷⁹ ALNUIF, z. P_119, op.1, spr. 883, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_883_66282](#).

⁸⁰ ALNUIF, z. P_119, op.1, spr. 567, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_567_66303](#).

⁸¹ Wyciąg z zarządzenia rektora nr 327 z 18 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op.1, spr. 2021, k. 73.

Ich obsada kierownicza w dalszej części roku akademickiego nie uległa już poważniejszym zmianom:

Katedra Archeologii – Jarosław Pasternak

Katedra Historii Starodawnej – Kazimierz Majewski

Katedra Historii Wieków Średnich – Omelian Terlecki

Katedra Historii Nowożytniej – Andrij Skaba

Katedra Historii Ukrainy – Iwan Krypakewycz

Katedra Historii Narodów ZSRR – Wasyl Oseczynski

Katedra Historii i Teorii Sztuki – Władysław Podlacha

Katedra Historii Krajów Kolonialnych i Zależnych – Heorhij Byczenko.

Ukoronowaniem procesów sowietyzacyjnych na Wydziale Historycznym było powołanie decyzją rektora 6 listopada 1940 r. Rady Naukowej Wydziału⁸².

Po wymianie kadr w drugiej połowie 1940 r. Uniwersytet, którego ukrajinizacja i sowietyzacja straciły walor propagandowo-polityczny, dotknęła fala redukcji kadr. Zwolnieniom towarzyszyły relokacje części pracowników często oznaczające formalną degradację. Stosunkowo wysoką początkowo liczbę etatów zmniejszono z przyczyn oszczędnościowych, a także w związku z odpływem studentów.

Wśród zatrudnionych na Wydziale Historycznym było jedynie dziesięciu przedwojennych pracowników naukowych (w tym siedmiu Polaków i trzech Ukraińców), połowa katedr obsadzona była przez przybyszów z Ukrainy wschodniej. Nie było wśród nich ani jednego samodzielnego pracownika naukowego ze stopniem doktora (habilitacją). Byli to ludzie młodzi w wieku 27–38 lat, bez znaczącego lub jakiegokolwiek dorobku naukowego i publikacyjnego, choć z często już kilkuletnim stażem wykładowców uczelni wyższych lub tylko szkół średnich. Ich horyzonty intelektualne czyniły ich modelowymi przedstawicielami pokolenia stalinowskich arywistów, którzy otrzymywali awans i możliwości kariery na świeżo anektowanych obszarach ZSRR (USRR). Ich atutem nie były kompetencje dydaktyczne czy badawcze, ale wierność nakazom Lenina–Stalina, dokumentowana stażem w Komsomole lub partii bolszewickiej oraz pewne zdolności organizacyjne pozwalające dogłębnie przekształcić nie tylko strukturę Wydziału, ale także jego programy nauczania. Tę wierność niektórzy z przybyszów udokumentowali latem 1941 r. – A. Skaba został ranny w trakcie ataku bojówek ukraińskich nacjonalistów w czerwcu 1941 we Lwowie, z kolei dziekan A. Brahineć w mundurze politruka Armii Czerwonej służył w czasie „Wielkiej Wojny Ojczyźnianej” ZSRR i po zakończeniu służby w aparacie politycznym powrócił do Lwowa.

⁸² Skład Rady miał zostać przekazany do zatwierdzenia rektorowi do dnia 11 listopada 1940 r. Wyciąg z zarządzenia rektora nr 318 z 6 XI 1940 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 60.

W rezultacie radzieckiej reorganizacji humanistyki, a zwłaszcza historii, na Uniwersytecie Lwowskim nastąpiła w latach 1939–1941 prawdziwa zapaść intelektualna. Wzorem praktykowanym w innych radzieckich sferach życia kwitła jednak „pokazucha”, działalność pozorowana. Mimo absolutnego braku wolności naukowej w dziedzinie badań historycznych usiłowano stworzyć wrażenie rozwoju – „rozkwitu” (ulubione słowo propagandy radzieckiej charakteryzującej przemianę na tzw. Ukrainie Zachodniej po wrześniu 1939 r.) życia naukowego, czego dowodem był m.in. liczny (11 referatów) udział pracowników Wydziału w I Sesji Naukowej Uniwersytetu Lwowskiego w styczniu 1941 r. oraz aktywny udział referentów studenckich w I Naukowej Konferencji Studenckiej w kwietniu 1941 r. (Redzik 2015: 974–975, 981–982). Kolejnym argumentem przemawiającym za przekształceniem uczelni w prawdziwie radziecką kuźnię kadr intelektualnych było powołanie na wiosnę 1941 r. na Wydziale specjalnego kolegium redakcyjnego odpowiedzialnego za przygotowane do druku prac naukowych, w składzie: I. Krypiakewycz (przewodniczący), K. Majewski, J. Pasternak, W. Oseczynski, A. Skaba⁸³.

Niemieckie władze okupacyjne nie zdecydowały się – mimo starań i oczekiwań części środowisk ukraińskich – na reaktywację LNUiF, a tym samym na wznowienie zajęć na kierunkach humanistycznych. Zajęcia na konspiracyjnym Wydziale Humanistycznym UJK rozpoczęły się w październiku 1941 r., choć jeszcze latem 1941 r. grupa wykładowców wznowiła działalność swoich seminariów, np. Kazimierz Hartleb. Zajęcia (ćwiczenia, wykłady, a także egzaminy) odbywały się w kilkuosobowych grupach w mieszkaniach prywatnych, pomieszczeniach klasztornych czy salach Biblioteki Baworowskich i Ossolineum. Organizatorem studiów historycznych był Stefan Inglot. Wraz z nim zajęcia prowadzili Kazimierz Hartleb (historia kultury), Edmund Bulanda (archeologia), Stefan Inglot (historia społeczna i gospodarcza), Karol Maleczyński (nauki pomocnicze historii), Ewa Maleczyńska (metodyka i dydaktyka historii), Teofil Modelski (historia średniowieczna), Bronisław Włodarski (dzieje Rusi), Marian Haisig (ćwiczenia z historii średniowiecznej), Jerzy Manteuffel (1900–1954)⁸⁴ (historia starożytna), Kazimierz Majewski (historia starożytna, przejęta po wyjeździe Manteuffla), Czesław Nanke (historia nowożytna). W 1943 r. wykłady z historii średniowiecznej przejął Roman Grodecki (1889–1964) z Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracujący wówczas w Bibliotece ZNiO. Zajęcia z zakresu historii sztuki prowadzili E. Bulanda, W. Podlacha, M. Gębarowicz oraz Zbigniew Hornung (1903–1981)⁸⁵. Na podziemnym Wydziale Humanistycznym odbyły się cztery obrony prac doktorskich: 17 kwietnia 1942 r. przed komisją w składzie: E. Bulanda, Jerzy Kuryłowicz (1895–1978)⁸⁶,

⁸³ Wyciąg z nakazu rektora nr 154 z 31 V 1941 r., DALO, z. P-119, op. 1, spr. 2021, k. 191.

⁸⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1193, [AUWR_UA_000_26_0_5_1193_56772](#).

⁸⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 472, [AUWR_UA_000_26_0_5_472_51605](#).

⁸⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1023, [AUWR_UA_000_26_0_5_1023_56811](#).

Stanisław Łempicki (1886–1947)⁸⁷ (promotor), K. Hartleb oraz B. Włodarski (recenzent) rozprawa ks. Alfonsa Schletza („Józef Jakubowski – żołnierz i kapłan (1743–1814)”), 9 września 1943 r. odbyły się obrony Jana Gerlacha („Pospolite ruszenie i obrona za Zygmunta I” – promotor K. Hartleb) oraz ks. Romana Dacy („Nadania i świadczenia Polski na rzecz Kościoła ruskiego Ziemi Czerwieńskiej” – promotor K. Hartleb), a także obrona Edwarda Horwatha (vel Hodboda) pod kierunkiem B. Włodarskiego. Wszystkie obrony odbywały się w tzw. Sodaliskowie, położonym w pobliżu kościoła św. Zofii we Lwowie, w którym działało także podziemne gimnazjum oraz m.in. podziemny teatr. W 1944 r. wszczęty też został przewód habilitacyjny Zbigniewa Hornunga, dokończony po wojnie już we Wrocławiu. Na Wydziale Humanistycznym studiowało ogółem około 100 studentów (Szul 1971: 53–79; Draus 2006: 148–156; Pisulińska 2012: 261–262; Zlat 2012: 27–28).

Po ponownym zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną w końcu lipca 1944 r. podjęto starania w celu szybkiego wznowienia działalności LNUiF. Pierwszym dziekanem Wydziału Historycznego został Iwan Krypiakewycz, który z powodu kompromitującej go w oczach władz radzieckich działalności w czasie okupacji niemieckiej został uwikłany w dramatyczną współpracę z radzieckimi służbami bezpieczeństwa. W porównaniu z okresem sprzed 1941 r. zabrakło części pracowników Wydziału (np. w 1942 r. śmierć poniósł we Lwowie były rektor Byczenko, nieznane są losy Odryny, w Charkowie pozostał Skaba), powrócili natomiast Oseczynski, Brahineć, ponownie podjęli pracę Pasternak, Terlecki, Smiszko, spośród historyków polskich zatrudnieni zostali – choć na krótko, do momentu wyjazdu w ramach „ewakuacji” ludności polskiej – profesorowie Majewski i Podlacha.

Początkowym punktem zbornym przed masowymi wyjazdami nauczycieli akademickich ze Lwowa, był Kraków, lecz ze względu na nieporozumienia wynikające z nieprzedawnionej rywalizacji między ośrodkami naukowymi w Krakowie i we Lwowie ostatecznie miejscem, gdzie miały się odrodzić *in exsilio* Uniwersytet Jana Kazimierza oraz Politechnika Lwowska, stał się Wrocław. To do niego na wezwanie byłego rektora UJK Stanisława Kulczyńskiego (1895–1975)⁸⁸ kierować się mieli „wygnańcy ze Lwowa”. Dotyczyło to nie tylko przedstawicieli nauk ścisłych, medycznych i częściowo prawnych, ale także szeroko rozumianej humanistyki – w tym filologii i historii oraz dyscyplin pokrewnych. Jednym z pierwszych przedstawicieli środowiska historycznego przybyłych po krótkim przystanku w Krakowie był Karol Maleczyński, który zabezpieczać miał majątek w budynku dawnych Katedr Historycznych niemieckiego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma przy Schubrücke 49 (obecnie ul. Szewska) (szerzej Jasińska 2020).

W latach 1945–1946 do Wrocławia ściągnęła najliczniejsza grupa historyków Uniwersytetu Lwowskiego, by objąć tu nowo tworzone katedry historii, często nieosiągalne

⁸⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1080, [AUWR_UA_000_26_0_5_1080_56801](#).

⁸⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1005, [AUWR_UA_000_26_0_5_1005_68841](#).

w latach trzydziestych dla docentów i profesorów tytularnych UJK. Z Wrocławiem początkowo lub na całe swoje naukowe życie związali losy: Edmund Bulanda (profesor zwyczajny na Wydziale Humanistycznym od 1 maja 1946 do 5 kwietnia 1951 r.), Teofil Modelski (od 15 stycznia 1946 do 30 września 1950 r., od 1 września 1946 r. do 30 września dziekan Wydziału Humanistycznego, od 1 października 1950 do 1960 r. dyrektor Archiwum Uniwersyteckiego), Władysław Podlacha (od 1 czerwca 1946 r. do 20 grudnia 1951 r. profesor zwyczajny Wydziału Humanistycznego), Kazimierz Majewski (od 1 czerwca 1946 do 30 września 1951 r. profesor nadzwyczajny Wydziału Humanistycznego), Stefan Inglot (od 1 września 1946 r. zastępca profesora, od 1 września 1948 r. profesor nadzwyczajny Wydziału Filozoficzno-Historycznego, od 1 lutego 1954 do 31 sierpnia 1954 r. prodziekan, a od 1 września 1954 do 1958 r. dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego), Karol Maleczyński (zatrudniony od 1 września 1945 r., od 6 września 1946 r. profesor zwyczajny Wydziału Filozoficzno-Historycznego), spośród młodszych pracowników nauki: Marian Haisig (od 16 sierpnia 1946 r. starszy asystent, od 1 lipca 1947 do 31 sierpnia 1951 r. adiunkt na Wydziale Humanistycznym, zmuszony do odejścia z Uniwersytetu, ponownie na Uniwersytecie w 1957 r.), Ewa Maleczyńska (od 1 września 1947 r. godziny zlecone, od 1 czerwca 1950 r. docent, a od 1 grudnia 1950 r. profesor nadzwyczajny Wydziału Filozoficzno-Historycznego), Ludwik Bazyłow (od 15 czerwca 1946 r. starszy asystent, od 1 czerwca 1948 do 30 czerwca 1950 r. adiunkt na Wydziale Humanistycznym, w roku akademickim 1950/51 godziny zlecone, od 1 września 1951 do 31 sierpnia 1952 r. kierownik Studium Przygotowawczego), Eugeniusz Konik (1914–2002)⁸⁹ (od 1 lipca 1946 r. starszy asystent, a od 1 stycznia 1951 do 15 września 1952 r. adiunkt na Wydziale Humanistycznym, po pobycie do 1956 r. w Lublinie ponownie na Uniwersytecie Wrocławskim), Adam Fastnacht (1913–1987)⁹⁰ (od 1 stycznia 1948 do 31 sierpnia 1950 r. starszy asystent na Wydziale Humanistycznym), Franciszek Kącki (od 6 grudnia 1945 do 31 sierpnia 1947 r. adiunkt na Wydziale Humanistycznym), Jan Kropp (1903–1960)⁹¹ (od 1 czerwca 1946 do 31 sierpnia 1948 r. starszy asystent na Wydziale Humanistycznym), Franciszek Jukiewicz (1907–?)⁹² (od 1 marca 1947 do 31 sierpnia 1950 r. godziny zlecone na Wydziale Prawa, związany z Wyższą Szkołą Handlową), z grona osób związanych z podziemnym Uniwersytetem Jana Kazimierza, m.in. Zbigniew Hornung (od 1 marca 1951 do 31 marca 1952 r. godziny zlecone, a od 1 kwietnia do 31 maja profesor nadzwyczajny na Wydziale Filozoficzno-Historycznym). Wykłady z nauk pomocniczych historii prowadził także od 1 października 1947 do 31 sierpnia 1950 r. profesor byłego Wydziału Teologicznego

⁸⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 910, [AUWR_UA_000_26_0_5_910_56827](#).

⁹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1943, [AUWR_UA_000_26_0_5_1943_56635](#).

⁹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 977, [AUWR_UA_000_26_0_5_977_56820](#).

⁹² DALO, z. 26, op. 5, spr. 2206, [AUWR_UA_000_26_0_5_2206_62745](#).

UJK – ks. Józef Umiński (1888–1954)⁹³. Wśród osób zatrudnionych na Uniwersytecie Wrocławskim byli przedwojenni absolwenci UJK, np. Henryk Wereszycki (1898–1990) czy historyk sztuki Wilhelmina Lepik (po mężu Kopaczyńska) (1915–1962)⁹⁴ (doktorat w 1939 r. na UJK; od 1 marca 1946 r. starszy asystent, od 1 sierpnia 1946 r. adiunkt i od 1 lipca 1955 r. docent na Wydziale Filozoficzno-Historycznym) (Longchamps 1959: 5–129). Wrocław stał się punktem oparcia dla największej grupy historyków egzulantów ze Lwowa (43), choć nie wszyscy w okresie przedwojennym byli związani z zakładami historycznymi Wydziału Humanistycznego UJK (Pisulińska 2012: 277–278).

Znakomici historycy z UJK zasilili także kadrę Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: pierwszy powojenny rektor tegoż Uniwersytetu – Ludwik Kolankowski (1882–1956)⁹⁵, Stanisław Hoszowski, Kazimierz Hartleb, Bronisław Włodarski (Kłaczek, red., 2011)⁹⁶.

Innymi ośrodkami naukowymi, do których przybywali i próbowali podjąć pracę historycy lwowscy, były Kraków, Warszawa, a z nowych, powstałych po wojnie uczelni – Łódź, Lublin czy Gdańsk, choć osiadło w nich na dłużej stosunkowo niewielu (Pisulińska 2012: 279–280).

W toku różnych peregrynacji zawodowych i naukowych historycy ci zmieniali miejsca pracy – historykiem lwowsko-wrocławsko-warszawskim stał się więc Kazimierz Majewski i Ludwik Bazyłow, a lwowsko-toruńsko-gdańskimi Adam Dygdała (1908–1969)⁹⁷, Stanisław Hoszowski czy Bronisław Włodarski (Koko, Opacki, red., 2020).

Historycy z Uniwersytetu Jana Kazimierza, naukowcy nierzadko wielkiego formatu, odegrali niezwykle ważną rolę w tworzeniu podstaw humanistyki na nowych uczelniach polskich, m.in. we Wrocławiu, w Toruniu czy Gdańsku. Obejmowali ważne funkcje (rektora, dziekana). W nowych warunkach polityczno-społecznych niekiedy zmieniali swoje zainteresowania badawcze, stając się prekursorami badań w zakresie historii politycznej i gospodarczej nowej małej ojczyzny – Śląska (profesorowie: S. Inglot, K. Małczyński i E. Małczyńska). Ich nazwiska (jak chociażby T. Modelskiego, K. i E. Małczyńskich, H. Wereszyckiego, M. Haisiga), podobnie jak innych pionierów i twórców wrocławskiej nauki wywodzących się ze Lwowa, zostały upamiętnione nawet w miejskiej toponimii Wrocławia.

⁹³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1922, [AUWR_UA_000_26_0_5_1922_49383](#).

⁹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1085, [AUWR_UA_000_26_0_5_1085_56800](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 516, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_516_66518](#).

⁹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 906, [AUWR_UA_000_26_0_5_906_56828](#).

⁹⁶ Według Joanny Pisulińskiej z Toruniem swoje losy związało na różny okres 16 historyków ze środowiska lwowskiego (Pisulińska 2012: 279).

⁹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 630, [AUWR_UA_000_26_0_5_630_52179](#).

Bibliografia

Źródła archiwalne

ALNUIF – Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Архів

Львівського національного університету імені Івана Франка)

Zespół P-119, opis 1: Sprawy osobowe pracowników

z. P-119, op. 1, spr. 434 – Bazylow Ludwik

z. P-119, op. 1, spr. 435 – Bielski Borys

z. P-119, op. 1, spr. 439 – Bleich Ire

z. P-119, op. 1, spr. 22 – Brahineć Andrij

z. P-119, op. 1, spr. 26 – Bujak Franciszek

z. P-119, op. 1, spr. 197 – Charewicz Łucja

z. P-119, op. 1, spr. 252 – Chrystycz Ostap

z. P-119, op. 1, spr. 595 – Ciekliński Zbigniew

z. P-119, op. 1, spr. 485 – Dombrowski Ołeksandr

z. P-119, op. 1, spr. 42 – Gębarowicz Mieczysław

z. P-119, op. 1, spr. 462 – Haisig Marian

z. P-119, op. 1, spr. 40 – Hartleb Kazimierz

z. P-119, op. 1, spr. 53 – Hoszowski Stanisław

z. P-119, op. 1, spr. 883 – Hubik Andrzej

z. P-119, op. 1, spr. 74 – Inglot Stefan

z. P-119, op. 1, spr. 503 – Kłapczuk Mychajło

z. P-119, op. 1, spr. 230 – Krypjakewycz Iwan

z. P-119, op. 1, spr. 415 – Lanckorońska Karolina

z. P-119, op. 1, spr. 516 – Lepik Wilhelmina

z. P-119, op. 1, spr. 524 – Majerska Aleksandra

z. P-119, op. 1, spr. 113 – Maleczyńska Ewa

z. P-119, op. 1, spr. 114 – Maleczyński Karol

z. P-119, op. 1, spr. 532 – Michnik Helena

z. P-119, op. 1, spr. 125_a – Modelski Teofil

z. P-119, op. 1, spr. 1082 – Mryc Anna

z. P-119, op. 1, spr. 126 – Nanke Czesław

z. P-119, op. 1, spr. 132 – Odryna Jewsewij

z. P-119, op. 1, spr. 136 – Oseczynski Wasyl

z. P-119, op. 1, spr. 141 – Pasternak Jarosław

z. P-119, op. 1, spr. 554 – Perejma-Mychajłowa Wołodymyra

z. P-119, op. 1, spr. 239 – Podlacha Władysław

z. P-119, op. 1, spr. 567 – Rewig Leon

z. P-119, op. 1, spr. 160 – Rudniański Stefan

- z. P-119, op. 1, spr. 168 – Simowycz Wasyl
- z. P-119, op. 1, spr. 247 – Skaba Andrij
- z. P-119, op. 1, spr. 579 – Smereczynska-Szul Roza
- z. P-119, op. 1, spr. 209 – Szewerda Andrij
- z. P-119, op. 1, spr. 181 – Terlecki Omelian
- z. P-119, op. 1, spr. 588 – Tyss Wołodymyr
- z. P-119, op. 1, spr. 189 – Tyszkowski Kazimierz
- z. P-119, op. 1, spr. 35 – Włodarski Bronisław

DALO – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області)

Zespół 26, opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników

- z. 26, op. 5, spr. 48 – Bazylów Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 185 – Bujak Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 174 – Bulanda Edmund
- z. 26, op. 5, spr. 1980 – Charewicz Łucja
- z. 26, op. 5, spr. 2023 – Ciekliński Zbigniew
- z. 26, op. 5, spr. 630 – Dygdała Adam
- z. 26, op. 5, spr. 1943 – Fastnacht Adam
- z. 26, op. 5, spr. 394 – Gębarowicz Mieczysław
- z. 26, op. 5, spr. 340 – Haisig Marian
- z. 26, op. 5, spr. 379 – Hartleb Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 472 – Hornung Zbigniew
- z. 26, op. 5, spr. 769 – Inglot Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 2206 – Jukniewicz Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 912 – Kącki Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 906 – Kolankowski Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 910 – Konik Eugeniusz
- z. 26, op. 5, spr. 891 – Kozłowski Leon
- z. 26, op. 5, spr. 977 – Kropp Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1005 – Kulczyński Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1023 – Kuryłowicz Jerzy
- z. 26, op. 5, spr. 1140 – Lanckorońska Karolina
- z. 26, op. 5, spr. 1085 – Lepik Wilhelmina
- z. 26, op. 5, spr. 1080 – Łempicki Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1158 – Majerska Aleksandra
- z. 26, op. 5, spr. 1154 – Majewski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1179 – Maleczyńska Ewa
- z. 26, op. 5, spr. 1180 – Maleczyński Karol
- z. 26, op. 5, spr. 1193 – Manteuffel Jerzy
- z. 26, op. 5, spr. 1276 – Modelski Teofil

- z. 26, op. 5, spr. 1330 – Nanke Czesław
- z. 26, op. 5, spr. 1527 – Podlacha Władysław
- z. 26, op. 5, spr. 1757 – Smereczyńska-Szul Róża
- z. 26, op. 5, spr. 1802 – Starczuk Jan
- z. 26, op. 5, spr. 2103 – Zweiger Ewa
- z. 26, op. 5, spr. 1758 – Śmiszko Marcin
- z. 26, op. 5, spr. 1917 – Tyszkowski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1922 – Umiński Józef
- z. 26, op. 5, spr. 274 – Włodarski Bronisław

Zespół P-119, opis 1: spr. 2021 – Wyciągi z rozporządzeń o przekazaniu podziękowania pracownikom, o przyznaniu stypendiów, o przeniesieniu z oddziału zaocznego na nauczanie stacjonarne i inne.

Opracowania. Źródła drukowane i internetowe

- Biedrzycka Agnieszka (2022): „*Dziennik z wydarzeń II wojny światowej 1939–1941*” Aleksandra Prusiewicza, „*Dzieje Najnowsze*” 54 (4), 209–247
[<https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=238041>] [dostęp online: 30.05.2024].
- Draus Jan (2006), *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków.
- Hnatiuk Aleksandra (2016), *Odwaga i strach*, Wojnowice.
- Jasińska Kamila (2020): *W ogniu i gruzach. Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1946. Inne spojrzenie*, Wrocław.
- Kłaczek Jarosław, red., (2011): *Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1945–2011). Dzieje zakładów i główne kierunki badań*, Toruń.
- Koko Eugeniusz, Opacki Zbigniew, red., (2020): *Słownik biograficzny historyków Uniwersytetu Gdańskiego*, Gdańsk.
- Lanckorońska Karolina (2001): *Wspomnienia wojenne 22 X 1939 – 5 IV 1945*, Kraków 2001.
- Longchamps Franciszek, red., (1959): *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1955*, t. 2, Wrocław
[<https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/8411/edition/18074>] [dostęp online: 4.09.2024].
- Pisulińska Joanna (2012), *Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Rzeszów.
- Redzik Adam (2015): *Uniwersytet Lwowski w latach 1939–1946*, cz.1: *Pierwsza okupacja sowiecka (1939–1941)*, [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red., wstęp i zakończenie A. Redzik, Kraków, 913–988.

Skład UJK (1938/39): *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/39. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1938

[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/434917/edition/347906/content>] [dostęp online: 30.05.2024].

Szul Danuta (1971): *Tajny Teatr Młodzieżowy Lwów-Sodaliskowo 1942–1945*, „Nasza Przeszłość” 36, 53–79

[<https://ojs.academicon.pl/np/article/view/7890/7143>] [dostęp online: 30.05.2024].

Zlat Mieczysław (2012): *Władysław Podlacha (1875–1951)*, „Rocznik Historii Sztuki” 37, 21–37.

Сливка Юрій, відп. ред., (1995): *Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали*, т. 1: 1939–1953, Київ.

Spis ilustracji

1. Odpis zaświadczenia wystawiony dla Andrija Brahincia przez Charkowski Uniwersytet Państwowy im. M. Gorkiego (1938)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 22, k. 1.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_22_66720&view=single&p=3&browser=seadragon 209
2. Iwan Krypjakewycz
[https://pl.wikipedia.org/wiki/Iwan_Krypjakewycz#/media/Plik:Iwan_Krypiakewych.jpg] (domena publiczna) 210
3. Markijan Smiszko
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1758, k. 13a.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1758_56684&view=single&p=16&browser=seadragon 210
4. Prośba Wołodymyra Tyssa o przyjęcie na stanowisko asystenta (1939)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 588, k. 6 verso.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_588_66459&view=single&p=10&browser=seadragon 215
5. Charakterystyka Wołodymyry Perejmy-Mychajłowej (1940)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 544, k. 5.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_554_66487&view=single&p=10&browser=seadragon 217
6. Wyciąg z protokołu nr 2 z posiedzenia Rady Naukowej Moskiewskiego Instytutu Historii, Filozofii i Literatury (15 lutego 1940)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 132, k. 4.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_132_53841&view=single&p=8&browser=seadragon 219

7. Charakterystyka Jewsewija Odryny podpisana przez ówczesnego dziekana Andrija Brahincia (1941)

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 132, k. 14 recto + verso.

https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_132_53841&view=single&p=22&browser=seadragon

220

